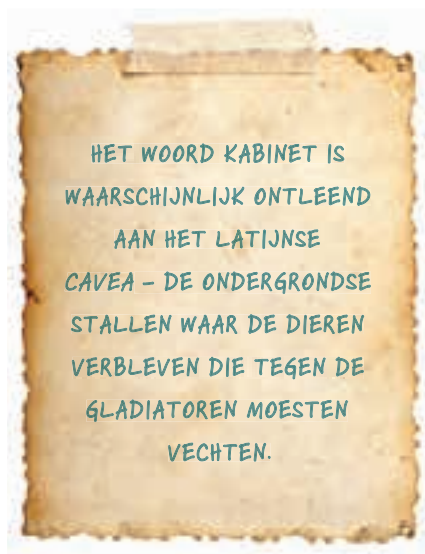


MIJN EERSTE KABINET

Rond mijn zesde legde ik mijn eerste rariteitenkabinet aan. Ik begon mijn verzameling met de schedel van een stinkdier, die ik in onze tuin had gevonden. De schedel paste precies in mijn handpalm. Er zaten kleine, scherpe tandjes in. Het verbaasde me dat die er precies zo uitzagen als die van onze hond, met aan de zijkanten lange, puntige hoektanden. Zonder de lippen leek het beest voortdurend naar je te grommen. Er zat nog wat zwarte vacht aan, met een witte streep over het voorhoofd.

Ik stopte de schedel in een sigarenkistje dat ik van mijn vader kreeg. Dat kistje was gemaakt van stevig karton en had een deksel met scharniertjes. Daarin bewaarde ik al gauw alles wat ik buiten vond, van oude munten tot maiskolven.

In de loop der jaren bleef ik mijn kistje bijvullen. Op een dag hadden onze honden de stekels van een stekelvarken in hun bek en hun gezicht. Ze hadden met een



HET WOORD KABINET IS
WAARSCHIJNLIJK ONTLEEND
AAN HET LATIJNSE
CAVEA – DE ONDERGRONDSE
STALLEN WAAR DE DIEREN
VERBLEVEN DIE TEGEN DE
GLADIATOREN MOESTEN
VECHTEN.

stekelvarken gevochten, en verloren. Mijn vader trok de stekels er met een pincet uit en gaf ze aan mij. Ze waren zo groot als tandenstokers en bestonden uit het spul waar nagels van zijn gemaakt. Hup, in mijn sigarenkistje ermee. Met mijn zus vond ik ook een keer een duivels-

klauw, een soort houtig plantenzaadje. Hup, in het kistje. En toen mijn vogelspinnetje doodging, hup, in het kistje.

Dat sigarenkistje was mijn eerste rariteitenkabinet. Zo noemde ik dat toen niet, want ik kende dat woord niet eens.

HET TIJDPERK VAN DE GROTE ONTDEKKINGEN

Mensen leggen dit soort verzamelingen al meer dan tweeduizend jaar aan. In de oudheid bewaarden ze die collecties in tempels. Zo zou de tempel voor de godin Astarte in de oude stad Carthago vol hebben gelegen met vreemde dingen, waaronder de huid van een chimpansee. In de tempel voor Asclepius in Sicyon lag een walvisbot, en in een tempel in Napels een schedel van een olifant. In het oude Rome bevatten tempels rariteiten uit het hele rijk, en verder ook schilderijen, beeldhouwwerk, sieraden en boeken (die toen nog heel zeldzaam en waardevol waren).

Pas later ging men dit soort verzamelingen in speciale kasten bewaren. Kabinet is een deftig woord voor een kast, en we hebben keukenkasten, speelgoedkasten en voorraadkasten. Elk meubelstuk met planken, laatjes en soms ook deuren heet een kast, maar het woord 'kabinet' stamt uit de middeleeuwen. In Frankrijk was een kabinet

een 'kamertje'. Dat werd geleidelijk een plek waar dingen werden opgeslagen en kon zo klein als mijn sigarenkistje of zo groot als een heel huis zijn. Kabinetten besloegen soms zelfs meerdere huizen; ze vormden de basis voor wat wij nu een museum noemen. Kabinetten verwierven hun grootste populariteit in het tijdperk van de grote ontdekkingen. Dat is de periode van de vroege vijftiende tot de late zeventiende eeuw, toen mensen uit Europa eropuit trokken en de rest van de wereld ontdekten: Afrika, Azië, Australië, Amerika en de eilanden in de Grote Oceaan. De naam 'tijdperk van de grote ontdekkingen' is eigenlijk misleidend, want die plekken waren al ontdekt door de mensen die er toen leefden. Maar voor de Europeanen waren ze wel nieuw. De Europeanen brachten allerlei waardevols mee terug, zoals goud, zilver en specerijen, maar ook raadselachtige dingen, zoals planten, dieren, stenen, fossielen, beenderen en edelstenen die ze nog nooit gezien hadden. Rijke Europeanen gingen die onbekende dingen verzamelen en bouwden er speciale kasten voor. Ze wilden die



Deze gravure uit *Dell'istoria naturale* van Ferrante Imperato (Napels, 1599) geeft een van de oudste bekende verzamelingen van voorwerpen uit de natuur in Europa weer.



Afbeelding van een dodo uit de collectie van keizer Rudolf II, gemaakt door Jacob Hoefnagel, van 1602 tot 1613 hofschilder in Praag. De dodo is uitgestorven.

exotische wonderbaarlijkheden niet alleen ordenen, maar er ook van leren en ze aan andere mensen laten zien.

In die oude kabinetten zat van alles: van mensenschedels, paardenhoefnagels, meteorieten en bladmuziek tot opgezette vogels, dierenhuiden, vruchten, zaden, gereedschappen en nog veel meer. De collectie van keizer Rudolf II zou een opgezette dodo hebben omvat. In een andere verzameling lag een struisvogelei, in weer een andere de schedel van een favoriete componist. In dit soort kabinetten lagen, afhankelijk van hun omvang, tientallen of zelfs honderden van die 'rariteiten', en die verzamelingen konden flink uit de hand lopen. Willem van Oranje had bijvoor-

beeld een heel grote, met zelfs een levende orang-oetan erin!

Vorsten, pausen en andere machtige mensen legden graag zo groot mogelijke verzamelingen aan. Ze schakelden soms de bemanning van schepen in om interessante dingen van hun reizen mee te nemen. Daardoor kwamen er in hun collecties niet alleen dieren en planten terecht, maar ook opgravingen, zoals vreemde stenen, fossielen en edelstenen, en voorwerpen die de bewoners van die verre streken maakten, zoals schalen, pijlpunten en van bot gemaakte naalden. Of deze door mensenhanden gemaakte voorwerpen nu van stammen in Amerika of van nomaden in Afrika kwamen, ze waren veelgevraagd en maar moeilijk te vinden. Schatzoekers zochten daarom niet alleen naar goud en zilver, maar ook naar allerlei voorwerpen om aan verzamelaars te verkopen.

Niet iedereen was even eerlijk. Er waren ook mensen die nepdieren maakten en deden alsof ze echt waren. Dan naaiden ze delen van een aap aan een stuk van een vis vast en zeiden dat het een meermin was. Of ze plakten van alles aan een dode rat vast en noemden het een babydraak. Of ze maakten een basilisk (een fabeldier uit oude verhalen dat kon doden door naar je te blazen) door klauwen en een slangentong op een dode rog te naaien. En verzamelaars geloofden vaak dat het echte monsters waren!

Het was niet altijd de bedoeling om te bedriegen, want mensen wisten soms niet wat ze hadden. Zo was er tegen het eind van de zestiende eeuw keizer Ferdinand II van Habsburg, die zei dat hij in zijn kabinet botten van 'reuzen' had. De mensen geloofden toen dat er ooit echt een ras van reuzen had bestaan en dat die door een vloedgolf waren gedood. De botten in het kabinet van Ferdinand waren echter niet van reuzen, maar van dinosauriërs.

Veel van wat we over de natuur weten, hebben we uit rariteitenkabinetten geleerd. Neem bijvoorbeeld fossielen. Door het opgraven van duizenden fossielen ontdekte de mens iets belangrijks: in elke aardlaag zitten weer andere fossielen. Op de ene hoogte vonden ze planten en schelpen die veel op die van tegenwoordig leken, dieper in de grond vonden ze onbekende plantensoorten en weer andere schelpen. Dankzij die vondsten begrepen geleerden uiteindelijk dat de aarde miljarden jaren oud is. Ze zagen in dat diepere lagen ouder zijn en dat zich daar dus oudere dieren en planten bevonden. In aardlagen van 70 miljoen jaar geleden vonden ze resten van dinosauriërs als de tyrannosaurus rex en de triceratops, in die van 150 miljoen jaar oud lagen sporen van de stegosaurus en de apatosaurus. En ze weten daardoor dat de wereld zich nu nog steeds ontwikkelt.

Ook de geneeskunde is de rariteitenkabinetten veel dank verschuldigd. Veel verzamelaars waren niet alleen geïnteresseerd in biologie en de anatomie van het leven op aarde, maar ook in het menselijk lichaam. Wij vinden het nu misschien een beetje gek, maar veel mensen hadden ook doodshoofden en andere menselijke botten in hun verzameling. Dat heeft artsen geholpen het menselijk lichaam beter te begrijpen. Frederik Ruysch, een Nederlandse arts uit de zeventiende eeuw, ontleedde lichamen in het bijzijn van studenten en toeschouwers, zodat ze meer over geneeskunde konden leren. Van de geraamten die hij aan die autopsieën overhield, legde hij verzamelingen aan die als versiering dienst konden doen.

Tekening van een diorama uit de anatomische curiositeitscollectie van Frederik Ruysch. Zo'n diorama bestond vaak uit delen van menselijke lichamen.



Het kabinet van Ole Worm (1588-1655)

Ole Worm (ja, zo heette hij echt) was dokter, kunstenaar, filosoof en leraar Latijn, Grieks en natuur- en geneeskunde. Hij was een Deen, maar hij reisde veel en correspondeerde met mensen over de hele wereld. Ze stuurden hem ook spullen voor zijn kabinet, en daar maakte hij heel nauwkeurige tekeningen van. Worm had duizenden vogels, reptielen, vissen, mineralen en andere dingen in zijn collectie. Hieronder een paar beroemde voorwerpen van Worm.



- **Haai:** Hing aan touwen aan het plafond. Zoals bijna al zijn dieren was de haai opgezet. Het vlees was er door een snee in de buik uitgehaald en vervangen door zaagsel.

- **Hertengewei:** In sommige gevallen hing de doodskop met het gewei erop aan de muur, in andere gevallen alleen het gewei.

- **Schilden van reuzenschildpad:** Deze schildpadden kunnen meer dan een meter lang worden en tegen de 300 kilo wegen.

- **Zwaard van zwaardvis:** De bovenkaak van een zwaardvis is net een

soort zaag met aan beide kanten kartels. Daarmee kan hij in de modder op de zeebodem naar vissen, schelpdieren en andere prooi zoeken.

- **Een inktvis.**

- **Stenen,** gemaakt van zwavel, een mineraal.

- **Schedel van een mannetjesnarwal:** Een narwal is een soort walvis met een slagtaand die meer dan 3 meter lang kan worden. Niemand weet waar die tand voor is. Misschien kan hij er onder water beter mee zoeken of vinden vrouwtjesnarwals hem zo leuker. Men dacht vroeger dat deze

slagtanden van de eenhoorn waren. Worm geloofde niet in eenhoorns, en hij bewees dat deze 'hoorn' van de narwal afkomstig was.

- **Negenbandgordeldier:** Dit zoogdier ter grootte van een voetbal heeft als bescherming een taaie, leerachtige huid. Hij waggelt 's nachts rond, op zoek naar insecten.

- **Lepelaar:** Deze vogel waadt door het water. Met zijn brede, platte bek lepelt hij schaaldieren en ander voedsel op.

Het herbarium van de hertogin van Beaufort (1630-1714)

Mary Somerset, hertogin van Beaufort, hield van tuinieren. Ze zorgde niet alleen voor de plantjes, ze verzamelde ze, droogde ze en plakte ze in boeken. Ze leefde dan wel in zeventiende-eeuws Engeland, maar haar planten kwamen van over de hele wereld. In totaal had ze meer dan 1500 soorten, onder andere uit India, China en Zuid-Afrika.

Als het enigszins kon, plakte ze hele planten in haar boeken. Dat deed ze bijvoorbeeld met de apocynum. Die plant heeft puntige bladeren, trosjes witte bloemen en wit, kleverig sap. Ze droogde de plant in zijn geheel omdat ze begreep dat het sap in haar boek voor bederf zou zorgen.

Van andere planten droogde ze slechts een deel – vooral als de plant in zijn geheel niet paste. Om die reden zaten er bijvoorbeeld slechts vier takjes van de kappertjesplant in haar boek. Die kan een meter hoog en een meter breed worden. Elk blad was dik en had de vorm van een duimafdruk. Een verzameling gedroogde planten in een boek heet een herbarium. De hertogin maakte in totaal twaalf herbaria. Ze liet haar verzameling na aan ene sir Hans Sloane.



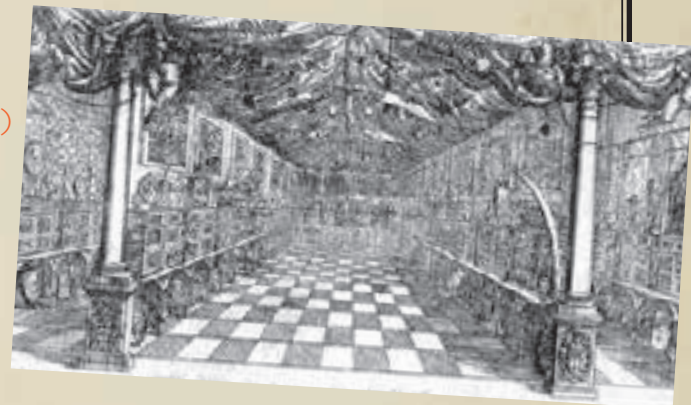
Het kabinet van Hans Sloane (1660-1753)



Sir Hans Sloane bezat een van de grootste verzamelingen van rariteiten ter wereld. Deze ler begon als kind al te verzamelen, en hij ontwikkelde een grote belangstelling voor de wetenschap. Hij werd arts en verhuisde naar Engeland, waar zijn collectie alsmaar groter werd. Zo zou hij 5843 verschillende soorten schelpen hebben gehad, en die had hij allemaal in kaart gebracht en beschreven. Uiteindelijk ging hij collecties van andere mensen verzamelen. Soms kocht hij die, maar mensen gaven hem vaak hun collectie omdat ze wisten dat die bij hem in goede handen was. Of dat allemaal in een kabinet paste? Bepaald niet, nee. Hij had talloze kabinetten in talloze kamers. De collectie van Sloane was zo groot dat de Britse regering die na zijn dood gebruikte als begin voor het British Museum, een van de oudste en grootste musea ter wereld over de geschiedenis van de mens en de natuur.

Het kabinet van Manfredo Settala (1600-1680)

Manfredo Settala maakte klokken, compassen en microscopen, dus het is niet zo gek dat zijn verzameling ook tere instrumenten omvatte. Hij erfde een rariteitenkabinet van zijn vader en breidde die collectie zijn leven lang verder uit. Behalve uit instrumenten bestond die uit geraamten, stenen, wapens, gedroogde bladeren, schilderijen en nog veel meer. Zijn gekste vondst deed hij na een vreemd sterfgeval van een monnik in een klooster in Milaan, zijn woonplaats. De monnik kwam om doordat er zomaar een steen boven op hem viel. Settala zei dat dat een meteoriet (een stuk ruimteafval) moest zijn geweest en voegde de steen gauw aan zijn collectie toe.



Kunst- und Naturalienkammer der Frankeschen Stiftungen (1695-heden)

August Hermann Francke (1663-1727) begon zijn collectie mede om de kinderen in het weeshuis waar hij werkte les te geven. Meer dan een eeuw later bracht de kunstenaar en natuurliefhebber Gottfried August Gründler het werk van Francke in kabinetten bijeen. Kinderen uit het weeshuis waren als missionarissen de wereld in getrokken en hadden van hun reizen allerlei vondsten mee teruggebracht en aan de collectie geschonken. De verzameling bestaat nog altijd.

SPECIALE SOORTEN KASTEN

In de loop der jaren is de verzameling in mijn sigarenkistje flink uitgebreid. Er zijn insecten, fossielen, schelpen, zaden en allerlei andere voorwerpen bij gekomen. Dat wilde nog wel eens problemen opleveren. Neem bijvoorbeeld die vogelspin. Die droogde uit, waardoor de poten eraf vielen en het lijf in twee stukken brak. Uiteindelijk werd het zo'n rommeltje dat ik alleen zijn giftanden bewaard heb. Die bleven aan elkaar zitten en kon ik dus waar en wanneer ik maar wilde aan mijn vriendjes laten zien. Had ik toen maar geweten hoe je een spin heel moet houden, dan had ik die vogelspin jarenlang kunnen bewaren.

Mijn verzameling werd natuurlijk te groot voor één sigarenkistje. Ik heb jarenlang een plank in mijn kamer als 'kabinet' gebruikt, en nu is de verzameling uitgegroeid tot een hele kamer in de kelder van mijn huis. Als ik een cicadeschild of een plantenblad vind dat ik nader wil onderzoeken, neem ik het mee naar huis en leg ik het in mijn kabinet.

Mijn oudste zoon heeft een eigen kabinet. Hij noemt dat zijn 'doos met gekke dingen' en die zit vol ongewone spullen die hij op zijn wandelingen vindt. Die doos bevat een oude slangenhuid, een grote dennenappel, een zware metalen veer die ooit waarschijnlijk in een auto heeft gezeten en een vreemd gevormd stuk boomschors.



Foto's van het
rariteitenkabinet van de
schrijver



Ik wil maar zeggen dat iedereen zijn eigen rariteitenkabinet kan samenstellen, en eigenlijk zou iedereen dat ook moeten doen. Je kunt erin leggen wat je maar wilt. Het kan een levenswerk zijn, zoals het mijne in mijn kelder, of iets tijdelijks. Zo heb ik een paar jaar geleden een geboortestadkabinet aangelegd.

Ik was al heel lang niet meer in de stad geweest waar ik geboren ben. Toen ik er weer eens kwam, leek het me leuk om bij wijze van geheugensteuntje wat onalledaagse aandenkens te verzamelen, zoals:

- cocon van een spinnen-ei;
- knoppen van een yuccaplant;
- stuk tak van een rode ceder, met de blauwe vruchten er nog aan;
- harde besjes van de *Solanum carolinense*, een nachtschade;
- stuk boomschors met groen korstmos erop;
- gedroogd blad van de iris die mijn grootmoeder nog heeft geplant;
- eierschaal van een bidsprinkhaan;
- bloemen van een distel;
- tak van een door mijn moeder geplante rozenstruik;
- uiteinde van een iepentak, met knop;
- ring van een ratelslang (precies zo'n slang als ik als kind had).

Ik zag tijdens dat reisje natuurlijk nog veel meer dieren en planten, maar deze pasten het best in mijn geboortestadkabinet omdat ze me zo aan vroeger deden denken. In die plaats groeit bijvoorbeeld veel yucca. Als je naar een yucca kijkt, zie je vooral veel lange, stekelige bladeren, en verder misschien een stuk tak met wat knoppen eraan. De bladeren zijn een soort alle kanten uit wijzende doornen, die zorgen dat dieren de plant niet kunnen opeten. Yucca groeit op droge plekken en heeft daarom heel lange wortels, die water van ver onder het oppervlak kunnen halen. Overal leven planten en dieren die het best gedijen in de temperaturen, de vochtigheid en de bodem die daar te vinden zijn. De yucca was dus echt een plant die me aan mijn geboorteplaats deed denken.

Je kunt jouw kabinet precies inrichten zoals jij wilt. Je kunt de hele geschiedenis van de natuur kiezen, maar ook een gespecialiseerde verzameling aanleggen. Houd je van insecten of botten? Van bloemen of vlinders? Wil je alleen maar dingen die je bij jou in de buurt kunt vinden, of wil je graag dat mensen van heinde en verre dingen voor je meenemen? Of wil je gewoon maar wat aanrommelen? Je mag helemaal zelf kiezen.

WAAR VIND JE EEN KABINET VOOR JE VERZAMELING?

Wat is het geschiktst om als kabinet te gebruiken? Dat hangt onder andere van de grootte van je verzameling af. Ik geef een paar voorbeelden:



Viskoffers en kunstenaarskistjes: Deze zijn er van plastic en van metaal, en ze hebben veel kleine vakjes. Soms zitten er zelfs nog laatjes in, die vanzelf dichtgaan als je de kist sluit.

Gereedschapskisten voor schroeven, boutjes en spijkers: Dit soort houders is ideaal voor het bewaren van zaden, steentjes en andere kleine dingen.



Opbergbak voor het bureau: Bijna elke kantoorboekhandel heeft wel van dit soort bakken. Eén is genoeg voor een kleine verzameling, maar als je er meer naast elkaar ophangt, krijg je het idee van een tentoonstellingsruimte.

Schoenendoos: Knip het deksel van een schoenendoos in repen en plak die in de doos zelf zodat er vakjes ontstaan. Als er letters of een logo op de doos zijn gedrukt, kun je hem verven of met papier beplakken.



Sigarenkist: Dit was mijn eerste rariteitenkabinet. Ik kan hem iedereen aanraden!

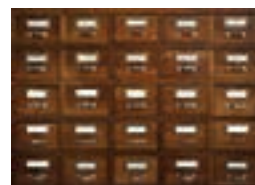
Pizzadoos: Zorg om te beginnen dat de doos goed schoon is. Daarna kun je van het deksel weer vakjes maken, of daar anders stukken karton voor uit een andere doos knippen.





Schilderskist: Deze prachtige houten kisten zijn bij elke teken- en knutselwinkel te koop. Er zitten al vakjes in. Ze zijn meestal gemaakt van onbewerkt hout, dus kun je de binnen- en buitenkant zelf beschilderen.

Oude archiefkasten: Deze kasten vol kleine laatjes doen erg aan de oorspronkelijke rariteitenkabinetten denken.



Letterkast: Lang geleden gebruikten drukkers in lood gegoten letters om hun drukwerk te maken, en ze bewaarden al die verschillende letters in letterkasten: voor elke letter een apart vakje. Sinds de opkomst van de computer, vanaf 1980, is deze manier van drukken verdwenen en zijn er dus ook geen letterkasten meer, maar bij winkels voor vintagespullen kun je ze nog wel vinden. Snel meenemen als je er een ziet, want ze zijn ideaal voor je verzameling!

Dvd- en cd-rekken, of zelfs boekenkastjes: Hier kun je mooi spullen in bewaren als je wat grotere dingen verzamelt. Bij een goede knutselwinkel hebben ze wel balsahout. Dat is heel licht, waardoor je er makkelijk scheidingswandjes van kunt maken.



Houten kratjes en sinaasappelkisten: Op boerenmarkten en bij groentestalletjes vind je vaak wel houten kisten, want groente en fruit wordt daar vaak in vervoerd. Kratten voor lege flessen zijn moeilijker te vinden, want die worden al jaren niet meer gebruikt, maar wie weet lukt het je nog op een vlooienmarkt of een winkel in oude spullen. Als je verschillende van dit soort kisten naast elkaar ophangt, ontstaat er een prachtige uitstalkast. Dit werkt vooral goed als je veel ruimte op de muren hebt en grotere spullen verzamelt.